

Vpliv fizičnega prostora in družbenega okolja na bralno izkušnjo: izsledki študije šestih fokusnih skupin¹

Reading experience and the impact of physical and social environment: a study of six focus groups

Ana Vogrinčič Čepič, Anežka Kuzmičová, Patrícia Dias

Oddano: 1. 3. 2018 – Sprejeto: 30. 4. 2018

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 *Original scientific article*

UDK 028-057.875

Izvleček

Namen: Namen prispevka je obravnavati branje kot fizično dejavnost, ki je vpisana v prostor in nosi številne sociološke konotacije. Branje analizira kot utelešeno (angl. embodied) in družbeno prakso in ugotavlja medsebojno sodoločenost teh dveh dimenzij.

Metodologija/pristop: V fokusnih skupinah smo izvedli pogovore s študenti iz šestih evropskih držav in jih spraševali o vplivu oziroma vlogi, ki jo vrsta besedila, namen branja in bralna naprava igrajo pri izboru konkretnega bralnega okolja. Sodelovalo je 21 deklet in 15 fantov različnih do- in podiplomskih programov s povprečno starostjo 21,5 leta.

Rezultati: Izkazalo se je, da sogovorniki večinoma niso brezbrizni do svojega bralnega okolja. Kot prostor branja so najpogosteje navedli dom, knjižnice oziroma čitalnice, poleg tega pa še druge javne kraje, npr. kavarne in parke, okolja, kjer ljudje pogosto

---

¹ Raziskava je nastala v okviru evropskega projekta COST Action IS1404: *Evolution of reading in the age of digitisation* (2014–2018) in bila oktobra 2017 predstavljena na konferenci *Books, screens and the reading brain* v Vilniusu; njeni izsledki pa so objavljeni tudi v reviji *Literacy* (maj 2018). Pri njej so ob avtoricah tega članka sodelovali še: Anne-Mette Bech Albrechtslund, André Casado, Marina Kotrla Topić, Xavier Mínguez López, Skans Kersti Nilsson in Inês Teixeira-Botelho. Omenjeni prispevek se bolj osredotoča na teoretska izhodišča, tu pa smo se izraziteje oprli na izjave sogovornikov in skušali povedano sistematično osmisliti.

berejo, čeprav prvotno niso namenjena branju. Na tej osnovi članek poroča o zaznanih bralnih smernicah in preišlja o njihovih morebitnih implikacijah za akademsko raziskovanje in vsakdanjo prakso.

Omejitve raziskave: Vzorec raziskave je majhen, izziv sta predstavljali skupinska dinamika in neverbalna komunikacija.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Študija se razlikuje od prevladujočih pristopov k branju, ki »bralni um« praviloma obravnavajo kot začasno odvezan od vseh dražljajev v fizičnem okolju. Kot pokaže, prav teh ne gre ignorirati ne v praksi ne v kontekstu raziskovanja.

Ključne besede: *bralne navade, bralno okolje, bralne prakse, bralne naprave, knjižnice, študije*

Abstract

Purpose: The article addresses reading as a physical engagement, inscribed in space and carrying many social connotations. It analyses reading as an embodied and social practice, and focuses on the way these two dimensions relate to each other and determine the reading experience.

Methodology/approach: We used the focus group method and talked to 36 students from six European countries, focusing on the effect or the role that the type of the text, the purpose of reading and the reading device play in selecting reading environments. We talked to 21 females and 15 males from various (under)graduate programmes with mean age 21,5.

Results: Far from expressing indifference, participants turned out to be very perceptible and sensitive towards their reading environments. Most frequently, they mentioned home, libraries and other public spaces, such as coffee shops or parks, as places where people often read, even though these are not explicitly dedicated to reading. The article reports on the emergent trends and discusses the potential implications for research and practice.

Research limitations: The sample was small; main challenge was group dynamics and non-verbal communication.

Originality/practical implications: Different from the prevailing approaches to reading, which tend to study the reading mind as if temporarily detached from all stimuli in the physical environment, this study shows how the latter is exactly what should not be ignored – neither in practice nor in academic research.

Keywords: *reading habits, reading environments, reading practices, reading devices, libraries, studies*

1 Uvod: cilji in teoretska izhodišča

Wolf in Barzillai (2009) sta prepričljivo pokazala, da je branje izjemen dosežek posameznikovih možganov. Sposobnost branja ni genetsko predpostavljena, kot velja za govor, pač pa priučena in razvojno pridobljena (Wolf, 2007). Obenem je branje vselej tudi izrazito družbena praksa. Brati se lahko naučimo samo v interakciji z drugimi, do knjig pridemo z izposojjo ali nakupom ali pa nam jih kdo podari, in tudi ko beremo, nismo izolirani od socialnega konteksta. Poglobljeno branje velja za družbeno zaželeno (Mol in Bus, 2011). Zgodovina branja nas uči, da so (bili) posamezni žanri oziroma naslovi bolj cenjeni kot drugi. Bralne navade so zato pogosto indic socialnega statusa in sredstvo pri oblikovanju javne podobe (Bourdieu, 1984; Collinson, 2009). Poleg tega družbene konvencije krojijo naše razumevanje prebranega.

Ampak sodobne raziskave v okviru raziskovalne paradigme utelešene kognicije (angl. embodied cognition) razkrivajo, da se branje še zdaleč ne odigrava samo v možganih in da tudi presega raven družbenih pomenov. Proces razumevanja prebranega namreč pomembno podlagajo telesna izkustva bralca, in to ne glede na to, ali gre za matematične učbenike ali za fiktivne zgodbe (gl. Chapelle Wojciehowski in Gallese, 2011; Kuzmičová, 2014; Lakoff in Núñez, 2000). Prav tako je bilo ugotovljeno, da lahko fizično okolje preko t. i. pomenskih ključev intenzivira bralno izkušnjo ali pa poveča bralni užitek – npr. ko zgodbo, ki se odvija na nekem specifičnem prizorišču, beremo v podobnem okolju (Burke in Bon, 2017; Kuzmičová, 2016; Mackey, 2016; Prentice, Gerrig in Bailis, 1997). Dodatno polje raziskovanja telesnosti branja v odnosu do bralnega okolja odpira digitalizacija. Znano je, da različni nosilci besedil (tisk vs. ekran) prinašajo različne izkušnje branja in omogočajo različne ravni razumevanja, pa tudi različne ergonomske in zdravstvene posledice (Ackerman in Goldsmith, 2011; Benedetto, Draï-Zerbib, Pedrotti, Tissier in Baccino, 2013; Mangen in Kuiken, 2014; Rose, 2011; Rowsell, 2014).

Številne študije torej utemeljujejo branje v njegovih družbenih in telesno-kognitivnih pomenih, naša raziskovalna skupina pa je želela razumeti oboje skupaj in pokazati, kako se to kaže v bralčevem odnosu do okolja oziroma prostora, v katerem bere. Na osnovi pogovorov v šestih fokusnih skupinah študentov iz šestih evropskih držav smo identificirali in analizirali pomen do sedaj praviloma spregledanega dejavnika v bralnem doživljanju, tj. vpliva gole fizične navzočnosti drugih ljudi (oziroma njihovih aktivnosti) v neposrednem okolju, v katerem nekdo bere, na njegovo oziroma njeno bralno izkušnjo.²

---

² Kadar ni izrecno povedano drugače, se vse ugotovitve nanašajo na tiho individualno branje.

Cilj kvalitativne študije je bil v osnovi raziskati vlogo ključnih spremenljivk pri izboru konkretnega bralnega okolja, tako v splošnem (na prostem ali v zaprtih prostorih) kot v specifičnem smislu (doma, v knjižnici, na avtobusu idr.). Osredotočili smo se na namen branja (za zabavo ali študij), na vrsto besedila (fikcija ali stvarna literatura) in na tip bralne naprave (tiskana knjiga ali bralnik, prenosni računalnik, tablica ali pametni telefon). Seznanjeni smo bili z ugotovitvami, da občutljivost na neposredno fizično okolje branja narašča z zahtevnostjo besedila: bolj kompleksno in težje je, pomembneje je, kje beremo, in okolica nas hitreje zmoti (Kuzmičová, 2016; Mackey, 2010). Vedeli smo tudi, da uporabniki na ekranih večkrat berejo v situacijah, ki otežujejo rokovanje s tiskanimi knjigami; o družbenih vidikih bračeve izbire okolja branja pa nismo predpostavljali nič posebnega.

2 Metoda

Raziskava je kvalitativna in temelji na metodi fokusne skupine (Basch, 1987). Želeli smo raziskati povezave med načini branja, izborom bralnih nosilcev in bralnim okoljem. Edini kriterij, ki smo ga upoštevali pri izboru sodelujočih študentov, je bil, da redno in radi berejo. Udeležence smo vabili na različne načine – neposredno pri predavanjih, s pisnimi obvestili na fakultetah in po principu snežene kepe. Tako smo oblikovali priložnostni vzorec študentov. Raziskava temelji na izsledkih šestih fokusnih skupin iz šestih držav – Češke (CZ), Hrvaške (CR), Portugalske (PT), Slovenije (SI), Španije (ES) in Švedske (SE). V njej je sodelovalo 36 dodiplomskih in podiplomskih študentov bolonjskega programa, približno po šest v vsaki skupini, od tega 21 deklet in 15 fantov, s povprečno starostjo 21,5 leta. Večina sodelujočih je študirala na univerzitetni ravni, samo nekaj posameznikov je obiskovalo višješolski program. Prevladovali so študentje družboslovja in humanistike (antropologija, komunikologija, ekonomija, pedagogika, bibliotekarstvo in informacijska znanost, književnost, jeziki, sociologija, socialno delo, teologija), nekaj jih je študiralo na tehničnih fakultetah, nekaj je bilo študentov fizioterapije. Pestra zastopanost študijskih programov in mednarodni profil udeležencev sta prispevala k raznovrstnosti skupin.³

---

³ Čeprav je bilo mogoče opaziti posamezne razlike, ki bi jih lahko pripisali kulturnim specifikam, bi jih bilo težko posplošiti, poleg tega pa se raziskava s primerjavo kulturnih profilov na tej točki tudi ni ukvarjala.

Da bi dosegli metodološko čim bolj primerljivo raziskovalno izkušnjo, smo za vodenje pogovora v fokusni skupini izoblikovali enotni protokol s štirimi odprtimi vprašanji:

- Kdaj in kje berete?
- Kaj običajno berete?
- Kako se vaše branje razlikuje glede na to, ali berete za delo ali za zabavo?
- Koliko berete v tisku in koliko v digitalnem formatu?

Intervjuje s fokusnimi skupinami smo opravili med marcem in oktobrom 2016; srečanja so potekala v fakultetnih prostorih in so povprečno trajala eno uro. Pogovore smo snemali z diktafonom oziroma videokamero; po koncu vsakega intervjuja so udeleženci izpolnili še kratek anonimni vprašalnik o rabi nosilcev besedil in o lastnih bralnih navadah v primerjavi z bralnimi navadami svojih kolegov.⁴ Vse osebne podatke sodelujočih smo anonimizirali, pogovore transkribirali, izsledke raziskave pa kodirali po principu tematske analize.

3 Raziskovalne ugotovitve: bralna okolja – fizični prostor in socialni kontekst

Na osnovi tega, katera bralna okolja so študentje navajali najpogosteje, smo jih razvrstili v tri skupine:

- branje doma,
- branje v temu namenjenih prostorih zunaj doma (v knjižnicah, čitalnicah, fakultetnih prostorih)
- in branje na javnih krajih, ki temu niso prvotno namenjeni (prevozna sredstva, kavarne, parki, čakalnice ipd.).

Vsak od teh treh tipov bralnega okolja prinaša zelo različen nabor bralnih praks in izkušenj.

---

⁴ Vprašalnik smo oblikovali na osnovi Achesonove predloge (Acheson, Wells in MacDonald, 2008). Gre za osem vprašanj z izbirnimi odgovori, ki se nanašajo na rabo bralnih nosilcev za prostočasno oziroma študijsko branje, na količino branja stvarne literature, novic in leposlovja ter na raven zahtevnosti študijske in leposlovne literature. Eno vprašanje zadeva raven uživanja v branju fikcije.

3.1 Branje doma

Glede na to, da ljudje doma preživijo več časa kot kjerkoli drugje (Morley, 2000), ni presenetljivo, da je večina sodelujočih za svoj najljubši in tudi najpogostejši prostor branja izbrala dom. Največkrat in najprej so govorili o branju v postelji, takoj zatem pa o branju na kavču oziroma zofi. Branje doma so povezovali z ležečimi ali pol-ležečimi položaji, s sproščanjem in telesnim udobjem in predvsem z branjem po lastni izbiri. Doma se, skratka, bere v spalnici ali v dnevni sobi, na oblazinjenem pohištvu, bolj ali manj zleknjeno, največkrat fikcijo. Posebej priljubljeno je ritualno branje pred spanjem.

»Jaz skoraj vedno berem doma.« SE1⁵

»Večinoma berem zvečer, v svoji postelji.« SI7

»Rada berem v dnevni sobi, na kavču.« PT3

»Večinoma berem leže, in ker leže ne morem brati kjerkoli, največ berem doma.« CR6

Sogovorniki doma najraje berejo tiskane knjige,⁶ čeprav jih je nekaj pripomnilo, da je v postelji udobneje držati e-bralnik ali pametni telefon kot pa debele in težke knjige.

»V postelji je prav fino ležati z bralnikom.« SE3

»Ležati v postelji s tristo strani debelo knjigo je lahko zelo naporno.« PT5

Udeleženci so branje doma velikokrat povezovali z različnimi domačimi opravili, recimo z obedovanjem, pitjem kave, celo z rabo stranišča, kar knjige in branje mimo spalnice in dnevne sobe pripelje tudi v druge hišne prostore.

V primerjavi z branjem za zabavo pa študij terja povsem drugačno telesno držo in favorizira druga fizična okolja:⁷

»Ko berem za študij, to počnem za mizo in pri tem uporabljam pisalo.« PT1

»Če študiram, moram sedeti vzravnano.« SE1

Ko so pripovedovali o okoliščinah, v katerih doma najraje berejo, so sogovorniki zelo pogosto omenjali vremenske razmere. Zlasti mraz, dež in sneg očitno poudarjajo občutek varne domačnosti in poglobijo bralni užitek. Nasploh se povezovanje

---

⁵ Zaporedna številka ob kratki države označuje posameznega sogovornika v fokusni skupini.

⁶ Zanimivo je, da so sogovorniki, ne da bi jim to kakorkoli sugerirali, vseskozi povezovali branje s knjigo in le izjemoma s časopisi ali revijami.

⁷ Več o tem v naslednjem razdelku – branje v knjižnicah in čitalnicah.

branja z dobrim počutjem (angl. reading as well-being, gl. McLaughlin, 2015, str. 133) največkrat nanaša na branje doma.

»Pozimi se rada naslonim na radiator, vzamem odejo in berem, poleti pa berem na kavču z veliko blazinami.« CR2

Čeprav dom pogovorno velja za kraj miru in tišine, v katerem se posameznik lahko umakne v svojo zasebnost, so dali številni udeleženci jasno vedeti, da ne mir ne tišina nista nujna, kaj šele univerzalna ali samoumevna za dom, sploh pa nista nujno tisto, zaradi česar je dom najbolj priljubljen kraj branja. Mnogi, kot pravijo, živijo v hrupnih in glasnih domovih, a kljub temu najraje berejo tam.

»Doma ni nikoli tiho, če imaš brate in sestre.« CR3

»Ko berem doma, se ljudje pogovarjajo, televizija je prižgana ...« ES4

Nekateri so menili, da raznovrstne možnosti, ki jih ponuja dom, delujejo kontra-produktivno, zato se raje umikajo v knjižnice; za druge je moteč domači mir, kar jih prav tako žene brat drugam, tudi ven, na prosto.

»Doma je preveč distrakcij, preveč motečih elementov, preveč stvari, ki jih lahko počneš ali pa jih je treba narediti, zato doma raje ne berem.« SE3

»Če bi brala v sobi in sedela na postelji [...], potem ne bi končala knjige, ker je pretiho.« CR1

Bralne navade, kot jih opisujejo udeleženci, spodbijajo predpostavko, da je branje doma samotna dejavnost brez družbene interakcije (glej Piper, 2012). Sostanovalci – družinski člani, cimri, partnerji – namreč na različne načine »sodelujejo« v njihovih bralnih izkušnjah. Četudi skupinsko glasno branje ni tema tega članka, velja vsaj omeniti, da ga izvaja presenetljivo veliko sodelujočih v razpravi.

»V našem stanovanju [gre za študentsko domovanje] beremo skupaj. Na urniku imamo en dan prav določen za to. Takrat vsi pridemo domov bolj zgodaj, in ko smo v postelji, začne eden od nas brati na hodniku in vsi sledimo zgodbi [...] To je tak intimni trenutek, čas za vse.« ES3

Ampak tudi tiho branje je lahko družaben dogodek. Študentje so govorili o tem, kako uživajo v (tihem) branju skupaj s preostalimi člani gospodinjstva in potem v skupni debati o prebranem.

»Doma pogosto beremo skupaj v dnevni sobi, vsak s svojo knjigo, in včasih se tudi pogovarjamo o tem, kaj beremo, tako da lahko postane zelo dinamično.« SI4

Sogovorniki so spontano govorili o tem, kako ljubo jim je brati ob navzočnosti drugih. Čeprav je včasih tudi moteče, deluje blagodejno in ustvarja občutek pripadnosti.

»[Ko berem,] nočem biti sama. Najraje berem za kuhinjsko mizo, kjer slišim zvoke iz ozadja, npr. televizijo, ali pa moja mama nekaj govori, ampak jaz sem zatopljena v knjigo ... Všeč mi je, če me obkrožajo različni zvoki ...« SI3
»Če bereš sam, lahko postaneš osamljen, zato je boljše, če je nekdo zraven, bodisi da bere ali pa dela nekaj povsem drugega.« SI5

Afektivni učinek fizične navzočnosti drugih je med bolj zanimivimi ugotovitvami pri branju doma. Težko je sicer oceniti, koliko so gornje opazke povezane s starostjo sogovornikov, saj gre večinoma za mlade odrasle, ki npr. še nimajo izkušenj s starševstvom, ko samota postane redka in dragocena »dobrina«.⁸

3.2 Branje v temu namenjenih prostorih zunaj doma

Sodeč po razvoju e-založništva in napredku v prenosni tehnologiji se bodo lahko ljudje v prihodnosti kjerkoli in kadarkoli informirali preko branja. A medtem ko je pomen mobilnih naprav za neformalno učenje in priložnostno branje že dokaj očiteno (Tseloudi in Arnedillo-Sánchez, 2016), se klasične oblike učenja ne spreminjajo tako hitro. Raziskave so pokazale, da se študentje v širšem, mednarodnem prostoru vsaj pri študiju zaenkrat še močno oklepajo tradicionalnih tiskanih formatov (Baron in Segerstad, 2010; Fortunati in Vincent, 2014).

Tudi izbrani sogovorniki so sicer pogosto omenjali branje na prenosnih računalnikih, a so dali v vseh šestih fokusnih skupinah jasno vedeti, da – ko gre za študij – raje berejo v tiskanem formatu. To so pripisovali tako praktičnim platem »oprijemljivega« besedila, tj. temu, da lažje podčrtujejo in vpisujejo opombe v tiskano besedilo, kot tudi zaznamim kognitivnim prednostim, tj. opažanju, da si zapomnijo več.

»Jaz vse sprintam, tekst moram imeti fizično v roki, da ga lahko podčrtam, da lahko kaj dopišem.« ES1
»E-knjigam se izogibam, ker si ne zapomnim dovolj.« SI2

---

⁸ Dom kot bralno okolje se v literaturi sicer najpogosteje povezuje s študijami pismenosti in razvoja branja pri otroku (Burgess, Hecht in Lonigan, 2002; Leseman in Jong, 1998), a naši izsledki so bolj v skladu z razumevanjem Margaret Mackey (2016), ki pismenost in spomine na branje dojema in analizira v prepletu z golo materialnostjo pripadajočih »rekvizitov«, vključno z ljudmi.

Omenili so celo pomen vizualnih sledi preteklih branj:

»Všeč mi je, ko v knjižnici vidim knjige s kavnimi madeži ...« SI2

Vprašani bralci torej večinoma študirajo ob klasični knjigi, in to praviloma v povsem tradicionalnih okoljih. A medtem ko je del vprašanih izrazito zagovarjal učenje doma, so mnogi menili, da se je bolje učiti v knjižnici ali čitalnici.

»Rad berem doma, zjutraj, ampak če moram prebrat kaj zahtevnejšega, grem raje v knjižnico in berem tam.« SI2

»Všeč mi je, da sem v knjižnici precej bolj omejena – tako časovno kot prostorsko. [...] Razlika je v tem, da imam tam omejen čas, ampak gre tudi za posebno okolje, ki je povsem posvečeno branju [...] Imam več svojih najljubših knjižnic, med katerimi izbiram glede na svoje razpoloženje.« CZ1

Večina tistih, ki redno uporabljajo branju namenjene prostore zunaj doma, je povedala, da tja zahajajo, ko se morajo učiti, medtem ko so prostočasno branje tipično povezovali z drugimi okolji in prostori. Nekateri so kategorično ločevali med študijskim in prostočasnim branjem.

»Gre za različne prostore in za drugačno atmosfero.« ES3

»Ne predstavljam si, da bi med odmorom v razredu potegnila ven knjigo in za zabavo malo brala.« ES2

Eden od udeležencev je povedal, da mu že samo knjižnično okolje olajša soočenje z zahtevno bralno zadolžitvijo in da tam tudi lažje sedi vzravnano, medtem ko se doma z istim besedilom spopade drugače, in uspešna je prav kombinacija obojega:

»Ko študiram za izpit v knjižnici, mi trd stol in vzravnana drža ustrezata. Ampak obenem me izpit vedno dela tudi malo nervoznega, zato me po drugi strani sprošča to, da se potem doma s snovjo udobno namestim v postelji.« CZ4

Ko so govorili o knjižnici, so imeli udeleženci, zanimivo, v mislih vselej veliko več od zgolj tišine, stolov, miz in specifične svetlobe. Tja se niso samo umaknili pred številnimi motečimi faktorji doma, pač pa so prišli zato, ker so tam študirali tudi drugi.

»Ko berem članke za kolidž, grem včasih namenoma tja, kjer študirajo tudi drugi.« PT1

»V [knjižnici X] sem po navadi sama ali pa so zraven še trije knjižničarji, in to je moteče. [...] Zato se počutim veliko bolje v [knjižnici Y], kjer študira veliko ljudi.« CZ3

Ko berejo skupaj z drugimi, udeleženci poročajo o večji motivaciji za delo; takšno »javno« učenje utrjuje tudi njihovo družbeno identiteto:

»Če sem v knjižnici, se mi zdi, da ima to, kar počnem, smisel, ker to počnejo tudi vsi drugi v tem prostoru.« CZ4

Mnogi so povedali tudi, da jim organizirano branje (konkretnega besedila) v skupinah pomaga pri osmišljanju in preverjanju ustreznosti individualnega branja (tega istega besedila), predvsem pri strokovnih oziroma študijskih besedilih.

Kot pomemben so opredelili tudi občutek, da neposredna okolica odobrava njihovo početje – tako to, da berejo, kot tudi to, kaj berejo.

»Ko hodim po osrednji čitalnici [knjižnice XY] in vidim vse te študente medicine s svojimi anatomskimi atlasii na mizah, mi je neugodno in si mislim: 'upam, da me nihče ne bo kaznoval, ker tukaj študiram teologijo ...'« CZ1

Študijsko branje, četudi utrudljivo, se sodeč po odgovorih sogovornikov nikoli ne odvija v nekem vakuumu, pač pa vselej na strukturiran, vnaprej določen način.

Tudi v okoljih, ki so bila prav načrtovana za branje in študij, je to, kako jih uporabniki občutijo in kakšen vpliv imajo nanje, močno odvisno od družbenih spremenljivk, zlasti fizične navzočnosti in položaja oziroma zaznanih aktivnosti drugih ljudi v istem prostoru. Po drugi strani pa teh družbenih spremenljivk ni mogoče ločiti od same utelešenosti bralnih praks (Krueger in Taylor Aiken, 2016), saj je lahko recimo nekogaršnja drža v polni knjižnici ravno tako sredstvo nezavedne socialne komunikacije (de Jaegher in di Paolo, 2007) oziroma lahko namerno nekaj sporoča.

»Knjigo sem držala tako, da so vsi lahko videli, kaj berem.« CZ3

3.3 Branje na drugih javnih mestih

V to skupino uvrščamo vse tiste javne kraje, ki prvenstveno niso namenjeni branju, ampak ljudje tam vseeno pogosto berejo. Gre za javne prostore v najširšem smislu, kar pomeni, da so že v osnovi takšni, da jih delimo z drugimi. Tako ne preseneča, da so udeleženci o druž(a)beni dimenziji branja najpogosteje govorili

prav v navezavi na tovrstna prizorišča. In čeprav so omenjali tudi druge bralne nosilce (tiskane knjige in bralnike), je branje na pametnih telefonih v pogovoru na to temo izrazito prevladovalo.⁹

»Največ berem na mojem telefonu, in ker je vedno online, lahko berem povsod. Kaj berem, pa je odvisno od tega, kje sem.« PT4

Vpliv mobilnih telefonov na javni prostor in na spremembe vedenjskih norm in konvencij je že dobro raziskana tema (gl. Fortunati, 2002; Ling, 2004). Pametni telefoni in druge mobilne naprave so danes popolnoma integrirane v dnevno rutino in zato nenehno v rabi tudi v javnih situacijah (Lee, 2013).

Izbrani udeleženci prepoznavajo slabosti branja na telefonih, kot je njihov potencial za distrakcije ali pa majhen ekran, ampak predvsem poudarjajo njihovo večnamenskost in priročnost. Včasih je majhnost tudi prednost.

»Telefon vzamem, ker je manjši in prenosen in ker mi je tako lažje, pa tudi vseč mi je, da ima besedilo na telefonu krajše vrstnice, ker jih tako hitreje preberem. S telefonom lahko berem v različnih položajih.« SI3

»Med poukom si na prenosni telefon naložim knjigo v PDF-ju, tako da v šoli berem knjige na telefonu, ko pa berem tiskano knjigo, to rajši počnem med odmori, ker imam več časa in prostora.« CR3

Očitno je, da prenosni telefoni spodbujajo poseben tip branja, tj. prekinjano branje kratkih odlomkov vsakič, ko pač utegnemo (Hupfeld, Sellen, O'Hara in Rodeen, 2013). Velikokrat so sogovorniki povedali, da uporabljajo pametne telefone za to, da ostanejo na tekočem, kar večinoma pomeni, da preverjajo novice na družabnih omrežjih in druge novice, čeprav posamezniki na telefonih berejo tudi daljša besedila (predvsem, a ne izključno, v prostočasne namene).

»Veliko berem na svojem telefonu. [...] Včasih tudi daljša besedila. Imam velik ekran, kar je za branje priročnejše.« CZ2

»Po mojem je branje na telefonu predvsem stvar trenutka. [...] V svojem telefonu nosim knjige, in če imam [prostih] 15 minut, berem.« PT5

»V digitalni obliki lahko bereš povsod. Ni važno, ali si na avtobusu ali v razredu. Ni ti treba posebej izgubljati časa za branje.« PT1

---

⁹ Četudi mestoma govorimo o prenosnih, mestoma o pametnih, včasih pa tudi samo o telefonih, se vseskozi nanašamo na t. i. smartphones z internetno povezavo. Natančnejših podatkov o tem, kakšne telefone uporabljajo sogovorniki, nismo zbirali, vendar je mogoče razbrati, da ti prevladujejo.

Četudi branju neposvečeni kraji zunaj doma niso bili opisani kot idealni za poglobljeno branje (sploh v primerjavi z domom oziroma knjižnicami), je branje v javnosti zelo pogosta in predvsem učinkovita rešitev za izrabo časa. Obenem ima lahko kot oblika neverbalne komunikacije tudi simbolni pomen. Lasen (2005) poroča, da tako kot smo včasih z umikom v knjigo, časopis ali revijo na javnem mestu jasno sporočili, da nam ni do pomenkovanja, danes enako signaliziramo z brskanjem po mobilnem telefonu, Fortunatijeva (2002) pa ugotavlja, da razkazovanje prenosnega telefona služi tudi potrjevanju družbenega statusa.

Simbolični vidik branja na javnih krajih je za bralce pomemben, saj je očitno, da jim ni vseeno, kaj si bodo o njihovem početju in izboru mislili drugi. Ampak če oziroma ko berejo na pametnih telefonih, jim za to ni treba skrbeti. Udeleženci so tako večkrat poudarili, da jim mobiteli nudijo zasebnost brez primere (gl. tudi Hupfeld idr., 2013).

»Prav zato raje berem na mobitelu, ker ne morejo vsi videt, da berem, lahko si mislijo, da brskam po Facebooku. [...] V razredu bi imeli precej pripomb [če bi sošolci vedeli, da med odmorom bere leposlovje].« CR2

Poleg tega udeleženci ugotavljajo, da v družbi prijateljev branje na telefonu velja za bolj sprejemljivo kot branje tiskanega gradiva, in to zaradi tihe predpostavke, da bo kratkotrajno in površno in zato bralcu ne bo onemogočilo interakcije z drugimi.

Navzočnost drugih ima na samo izkušnjo branja sicer različne učinke: lahko je moteča in oteži koncentracijo, po drugi strani pa (kot smo že zaznali) lahko vzbuja občutek varnosti in vključenosti (gl. tudi zgoraj).

»Uživam v branju v parku, in to zaradi zvokov iz ozadja, ljudi, šumenja listja, to mi je všeč in vedno rada berem zunaj. Enako velja za kavarne, všeč mi je, če so ljudje okrog mene, da se nekaj dogaja.« CR1

»Zelo me moti, če sem v družbi edina, ki bere. Ne maram, če me opazujejo, ko berem. Kot na primer v čakalnici. Veliko težje je biti edini bralec, kot pa če recimo še kdo lista revijo. Ne gre samo za odobravanje, ampak tudi za to, da se stopiš z množico.« CZ3

Drugače od knjižnic in čitalnic so branju neposvečeni javni kraji bolj odprti za družbeno interakcijo in raznovrstnejši v svoji namembnosti. Pametni telefoni so tako tisti, ki s svojo večfunkcionalnostjo omogočijo, da se branje »prilagodi« tej situacijski vsestranskosti (Kuzmičová, Burke in Schilhab, 2018).

4 Sklep

V pogovoru z udeleženci fokusnih skupin nas je najbolj presenetilo prav to, da so se spontano izrekli o pomenu izbire krajev oziroma prostorov branja glede na to, kaj oziroma s kakšnim namenom berejo. Posebej pomenljivo je, da se ta senzibilnost do okolja ni pokazala v preprostem odklanjanju kakršnih koli motečih elementov; ni šlo torej za to, da bi imeli udeleženci pri branju vselej raje tišino in mir, zasebnost in samoto (čeprav to za nekatere kljub temu izrecno velja), pač pa se je izkazalo, da je bil le malokdo povsem brezbrizen v odnosu do svojega bralnega okolja (razen v redkih stanjih popolne bralne zatopljenosti). Naše ugotovitve tako neposredno obravnavajo stereotipne predstave o kontinuiranem tistem branju kot o aktivnosti, ki predpostavlja izoliranost, osamo in (mentalni) umik iz neposrednega okolja.¹⁰

V primerjavi z drugimi načini zbiranja podatkov, kot so poglobljeni intervjuji, izsledkov fokusne skupine ni lahko kvantificirati. Težavo predstavljata tiha dinamika menjave govorcev in neverbalna komunikacija. Če se jim je zdelo, da je njihovo mnenje preveč podobno tistemu, ki je že bilo izraženo, se posamezni govorci pogosto sploh niso oglasili; po drugi strani pa so se mnogi raje umaknili iz pogovora, kot da bi izrazili nestrinjanje.

Največ nesoglasij se je nanašalo na branje v študijske namene: medtem ko so številni pozdravili navzočnost drugih v študijskem prostoru, je v vsaki fokusni skupini vsaj en sogovornik povedal, da ga ta izrazito moti.

V članku smo obravnavali tako rekoč vse tipe komentarjev, ki se tako ali drugače nanašajo na prostor branja in družbene konotacije in so bili izraženi v fokusnih skupinah, omejili smo se samo pri opisu rab pametnih telefonov, ker se je o tem že veliko pisalo.

Po drugi strani pa smo opazili, da se sogovorniki na primer niso obregnili ob intenzivno navzočnost drugih na poletnih plažah, ki so jih sicer omenjali kot priljubljen prostor branja.

Ne glede na gornje opazke lahko zapišemo, da so se študentje v naši študiji spontano izkazali za izrazito občutljive na prostorske in družbene okoliščine branja, in to na zelo raznovrstne načine. Raziskovalni podatki razkrivajo, da bralci v

---

¹⁰ Učinkovanje prepleta telesnih in družbenih faktorjev sicer vzbuja zanimanje tudi v drugih disciplinah, npr. v fenomenologiji (Krueger in Taylor Aiken, 2016); teoriji komunikacij (Baron in Hard af Segerstad, 2010), v izobraževanju oziroma pedagogiki (Loh, 2016; Chong, 2016), študijah pismenosti (Mackey, 2016) in zgodovini branja (Colcough, 2011).

vsakodnevnih prizadevanjih, da bi uskladili telo in um z ustreznimi (fizičnimi oziroma družbenimi) bralnimi okolji, zavestno »managerirajo« svoje bralne prakse: držo in nosilec besedila na primer prilagajajo z ozirom na namen in vsebino branja, kar bi lahko že označili za nekakšno novodobno večščino.

Z besedami M. Mackey izkušnje, ki jih je ujela naša študija, uhajajo »urejeni abstraktnosti« (2016, str. 166) prevladujočih pristopov k branju, ki praviloma obravnavajo bralni um kot začasno odvezan od vseh dražljajev v fizičnem okolju (gl. tudi Kuzmičová, 2016), razen od besedila, ki ga dekodira.

Če dejavniki, kot so drža, prostor, okoliščine itd., opazno vplivajo na bralne izkušnje udeležencev raziskave, ki so že prešli v zgodnjo odraslost in so do neke mere vendarle že »izurjeni« bralci, lahko sklepamo, da imajo okoliščine branja pri mlajših in zato manj profesionalnih in bolj občutljivih bralcih še globlje implikacije, to pa je nekaj, česar nikakor ne smemo ignorirati ne v praksi ne v kontekstu raziskovanja. S tega vidika bi bilo denimo smiselno preučiti, kako na posameznikove bralne večščine in odnos do branja vplivajo socialna dinamika in prostorske možnosti v šolskem razredu.

Iz raziskave je razvidno tudi, da fizične knjižnice predstavljajo vitalen družbeni prostor za študijsko branje (Fallin, 2016; Loh, 2016), zato jih je treba ob naraščajoči digitalizaciji zaščititi in ohraniti, ne pa odstraniti. Glede pametnih telefonov kot bralnih naprav pa naše ugotovitve nakazujejo, da bi bilo smiselno spremljati, kako se pri bralcih spreminja pripravljenost oziroma »odprtost« za branje (pa tudi oblike branja) v fizični bližini z domačimi in tujimi drugimi.

V želji slediti pozivu A. Mangen in A. van der Weela (2016)¹¹ po povezovanju raznovrstnih (in tradicionalno ločenih) raziskovalnih metod si naša študija prizadeva spodbuditi oblikovanje raziskovalnih modelov, ki bi bralne izkušnje udeležencev in njihovo vedenje opazovali in merili v nadzorovanih ali pol-nadzorovanih eksperimentalnih okoljih in v različnih pogojih – tako družbeno-kontekstualnih kot fizično-prostorskih. Tovrstne kvalitativne študije bi lahko ponudile uporabne zglede za izboljšanje prakse na področju pismenosti, izobraževanja, knjižničnih študij in promocije branja.

---

¹¹ Anne Mangen in Adriaan van der Weel (2016) si kot programski vodji projekta COST E-READ izrecno prizadevata za oblikovanje integrativnega raziskovalnega modela, ki bi povezal kvalitativne in kvantitativne pristope pri ugotavljanju vpliva tehnoloških sprememb na bralne izkušnje.

Navedeni viri

- Acheson, D. J., Wells, J. B. in MacDonald, M. C. (2008). New and updated tests of print exposure and reading abilities in college students. *Behavior research methods*, 40(1), 278–289.
- Ackerman, R. in Goldsmith, M. (2011). Metacognitive regulation of text learning: on screen versus on paper. *Journal of experimental psychology: applied*, 17(1), 18–32.
- Baron, N. S. in Segerstad, Y. H. (2010). Cross-cultural patterns in mobile-phone use: public space and reachability in Sweden, the USA and Japan. *New media and society*, 12(1), 13–34. doi: 10.1177/1461444809355111
- Basch, C. E. (1987). Focus group interview: an underutilised research technique for improving theory and practice in health education. *Health education and behavior*, 14(4), 411–448. doi: 10.1177/109019818701400404
- Benedetto, S., Drai-Zerbib, V., Pedrotti, M., Tissier, G. in Baccino, T. (2013). E-readers and visual fatigue. *PLOS ONE*, 8(12), e83676. doi: 10.1371/journal.pone.0083676
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Burgess, S. R., Hecht, S. A. in Lonigan, C. J. (2002). Relations of home literacy environment to the development of reading-related abilities: a one-year longitudinal study. *Reading research quarterly*, 37(4), 408–426.
- Burke, M. in Bon, E. V. (2017). The locations and means of literary reading. V S. Csábi (ur.), *Expressive minds and artistic creations: studies in cognitive poetics* (str. 205–231). Oxford: Oxford University Press. doi: 10.1093/oso/9780190457747.003.0010
- Chapelle Wojciehowski, H. in Gallese, V. (2011). How stories make us feel: toward an embodied narratology. *California Italian studies*, 2(1). Pridobljeno 27. 4. 2018 s spletne strani: <https://escholarship.org/uc/item/3jg726c2>
- Colclough, S. (2011). Representing reading spaces. V R. Crone in S. Towheed (ur.), *The history of reading, volume 3: methods, strategies, tactics* (str. 99–114). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Collinson, I. (2009). *Everyday readers: reading and popular culture*. London: Equinox.
- de Jaegher, H. in di Paolo, E. (2007). Participatory sense-making. *Phenomenology and the cognitive sciences*, 6(4), 485–507. doi: 10.1007/s11097-007-9076-9
- Fallin, L. (2016). Beyond books: the concept of the academic library as learning space. *New library world*, 117(5–6), 308–320. doi: 10.1108/NLW-10-2015-0079
- Fortunati, L. (2002). The mobile phone: towards new categories and social relations. *Information, communication and society*, 5(4), 513–528.
- Fortunati, L. in Vincent, J. (2014). Sociological insights on the comparison of writing/reading on paper with writing/reading digitally. *Telematics and informatics*, 31(1), 39–51. doi: 10.1016/j.tele.2013.02.005
- Hupfeld, A., Sellen, A., O'Hara, K. in Rodden, T. (2013). Leisure-based reading and the place of e-books in everyday life. V P. Kotzé, G. Marsden, G. Lindgaard, J. Wesson in M. Winckler (ur.), *Human-computer interaction – INTERACT 2013* (str. 1–18). Berlin: Springer. doi: 10.1007/978-3-642-40480-1_1

Krueger, J. in Taylor Aiken, A. (2016). Losing social space: phenomenological disruptions of spatiality and embodiment in Moebius syndrome and schizophrenia. V J. Reynolds in R. Sebold (ur.), *Phenomenology and science* (str. 121–139). New York: Palgrave Macmillan. doi: 10.1057/978-1-137-51605-3_7

Kuzmičová, A. (2014). Literary narrative and mental imagery: a view from embodied cognition. *Style*, 48(3), 275–293.

Kuzmičová, A. (2016). Does it matter where you read? Situating narrative in physical environment. *Communication theory*, 26(3), 290–308. doi: 10.1111/comt.12084

Kuzmičová, A., Burke, M. in Schilhab, T. (2018). m-Reading: fiction reading from mobile phones. *Convergence: the international journal of research into new media technologies*. Predhodna spletna objava. doi: 10.1177/1354856518770987

Lakoff, G. in Núñez, R. E. (2000). *Where mathematics comes from: how the embodied mind brings mathematics into being*. New York: Basic Books.

Lasen, A. (2005). *Understanding mobile phone users and usage*. Newbury: Vodaphone. Pridobljeno 27. 4. 2018 s spletne strani: https://www.researchgate.net/publication/237417266_A_comparative_study_of_mobile_phone_use_in_London_Madrid_and_Paris

Lee, D. H. (2013). Smartphones, mobile social space, and new sociality in Korea. *Mobile media and communication*, 1(3), 269–284. doi: 10.1177/2050157913486790

Leseman, P. P. M. in de Jong, P. F. (1998). Home literacy: opportunity, instruction, cooperation, and social–emotional quality predicting early reading achievement. *Reading research quarterly*, 33(3), 294–318.

Ling, R. (2004). *The mobile connection: the cell phone's impact on society*. San Francisco: Morgan Kaufmann.

Loh, C. E. (2016). Levelling the reading gap: a socio-spatial study of school libraries and reading in Singapore. *Literacy*, 50(1), 3–13. doi: 10.1111/lit.12067

Mackey, M. (2010). Reading from the feet up: the local work of literacy. *Children's literature in education*, 41(4), 323–339. doi 10.1007/s10583-010-9114-z

Mackey, M. (2016). Literacy as material engagement: the abstract, tangible and mundane ingredients of childhood reading. *Literacy*, 50(3), 166–172. doi: 10.1111/lit.12087

Mangen, A. in Kuiken, D. (2014). Lost in an iPad: narrative engagement on paper and tablet. *Scientific study of literature*, 4(2), 150–177.

Mangen, A. in van Der Weel, A. (2016). The evolution of reading in the age of digitisation: an integrative framework for reading research. *Literacy*, 50(3), 116–124. doi 10.1111/lit.12086

McLaughlin, T. (2015). *Reading and the body: the physical practice of reading*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mol, S. E. in Bus, A. G. (2011). To read or not to read: a meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood. *Psychological bulletin*, 137(2), 267–296.

Morley, D. (2000). *Home territories: media, mobility and identity*. New York: Routledge.

Piper, A. (2012). *Book was there: reading in electronic times*. Chicago: University of Chicago Press.

Prentice, D. A., Gerrig, R. J. in Bailis, D. S. (1997). What readers bring to the processing of fictional texts. *Psychonomic bulletin and review*, 4(3), 416–420. doi: 10.3758/BF03210803

Rose, E. (2011). The phenomenology of on-screen reading: university students' lived experience of digitised text. *British journal of educational technology*, 42(3), 515–526. doi: 10.1111/j.1467-8535.2009.01043.x

Rowse, J. (2014). Toward a phenomenology of contemporary reading. *Australian journal of language and literacy*, 37(2), 117–127.

Tseloudi, C. in Arnedillo-Sánchez, I. (2016). Capturing mobile learning in context. V *Global learn 2016: global conference on learning and technology* (str. 511–516). Limerick, Ireland: Association for the Advancement of Computing in Education.

Wolf, M. (2007). *The Proust and the squid: the story and science of the reading brain*. New York: Harper.

Wolf, M. in Barzillai, M. (2009). The importance of deep reading. *Educational leadership*, 66(6), 32–37.

---

dr. Ana Vogrinčič Čepič

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: ana.vogrincic@guest.arnes.si

dr. Anežka Kuzmičová

Stockholmska univerza, Frescativägen 22B-26, SE-106 91 Stockholm, Švedska
e-pošta: anezka.kuzmicova@littvet.su.se

dr. Patrícia Dias

Katoliška univerza v Lizboni, Palma de Cima, 1649-023 Lizbona, Portugalska
e-pošta: patriciadiassoares@gmail.com